МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА
ИНСТИТУТ ПО ОБРАЗОВАНИЕТО

НАЦИОНАЛНО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА – X КЛАС, 13 ЮНИ 2025 ГОДИНА

Прочетете текста и изпълнете задачите от 1. до 5. включително.

ТЕКСТ 1

Кибертормоз

Кибертормозът е форма на насилие чрез дигиталните технологии. Това е повтарящо се поведение, целящо сплашване, ядосване или засрамване на потърпевшите. Проявите му включват разпространяване на лъжи или публикуване на неприлични снимки в социалните мрежи, изпращане на обидни или злонамерени съобщения или заплахи през платформите за съобщения.

Тормозът *лице в лице* често съпътства кибертормоза. Но когато тормозенето е онлайн, може да предизвика нежелано внимание към потърпевшия от по-голяма група хора, включително непознати. Създава се усещане, че човек може да бъде атакуван навсякъде, дори и в собствения си дом. Кибертормозът засяга жертвите по много начини, като последиците от него могат да бъдат психически, емоционални и физически. Тормозените се чувстват нещастни, потиснати и вечно уморени, губят интерес към нещата, които обичат, страдат от нарушения на съня. Усещането, че са обект на присмех или тормоз от околните, пречи на жертвите да споделят проблема си и да потърсят решение. В някои крайни случаи кибертормозът може да има още по-сериозни последици.

Ако си тийнейджър и смяташ, че върху теб се упражнява тормоз, първата крачка е да потърсиш помощ от възрастен, на когото имаш доверие, например родител или роднина. В училище може да се обърнеш към педагогическия съветник, класния ръководител или любимия си учител. Ако не се чувстваш комфортно да разговаряш с някой познат, използвай телефонната линия за помощ, за да се свържеш с професионален консултант. Ако тормозът се случва в платформа на социална медия, може да блокираш източника и официално да подадеш сигнал за поведението му до самата медия. Компанията, която управлява платформата, е длъжна да се грижи за сигурността на потребителите си.

Би било полезно да събереш доказателства – текстови съобщения и снимки на екрана с постове в социалните мрежи, за да покажеш какво се случва. Ако вследствие на кибертормоз почувстваш, че животът ти е непосредствено застрашен, не се колебай да се свържеш с полицията.

Тормозът трябва да бъде докладван от всеки като нещо важно. Само така той може да бъде спрян.

1. Този текст информира читателите за:

А) причините и последиците от тормоза *лице в лице*
Б) новите дигитални технологии в съвременния свят
В) кибертормоза и начините да му се противопоставим
Г) ползата от социалните медии за младите хора

2. Кое може да се определи като кибертормоз според текста?

А) изпращане на имейл от класния ръководител до родителите
Б) публикуване на нечии неприлични снимки в социалните мрежи
В) споделяне с учител на неверни твърдения за съученик от класа
Г) нагрубяване на съотборник в разгара на футболен мач в училище

3. Кое твърдение е вярно според информацията от текста?

А) Кибертормозът е еднократно действие, което цели да уплаши или да ядоса потърпевшия.
Б) Човек може да се чувства спокоен и защитен от кибертормоз само зад стените на дома си.
В) Ако е жертва на кибертормоз, тийнейджърът първо трябва да сподели със свой съученик.
Г) Ако кибернасилник отправи пряка заплаха за живота, е нужна намеса на органите на реда.

4. Какви последици НЕ причинява кибертормозът според текста?

А) психически
Б) емоционални
В) физически
Г) материални

5. Преобразувайте изречението, като използвате деятелен залог. Запишете ЦЯЛОТО преобразувано изречение в листа за отговори.

Тормозът трябва да бъде докладван от всеки като нещо важно.

Прочетете текста, запознайте се със съдържанието на диаграмата и изпълнете задачите от 6. до 10. включително.

ТЕКСТ 2

Дебитни карти

За момичетата и момчетата в училищна възраст е от значение да разберат колко е важен личният бюджет. На този етап те вече би трябвало да притежават основни познания за парите. Тези познания включват разбирането на това какъв е смисълът да се управляват финансовите средства, както и разграничаването на нуждите от желанията. Следването на ясни правила още от ранна училищна възраст е основа за формирането на добра финансова грамотност, важна за бъдещето на всеки млад човек. Ето защо джобните пари са чудесен инструмент за усвояване на умения за планиране и разпределение на личните средства.

Обичайно във възрастта между 11 и 14 години се засилва желанието за самостоятелност. Все повече родители споделят, че децата им биха искали да разполагат със собствени дебитни карти. А защо един тийнейджър иска да има дебитна карта? Вероятно защото така се чувства по-голям, защото може да пазарува онлайн, защото няма да губи пари из раници и джобове или пък защото при нужда и от разстояние родителят може да му изпрати пари.

Оказва се, че в крайна сметка – и според 60% от анкетираните родители, и според специалистите по финансова грамотност – доводите на подрастващите в полза на дебитните карти са повече от разумни. Младежите могат лесно да теглят пари от банкомат или да плащат в магазин. А в случай че изгубят картата си, тя бързо може да бъде блокирана от родителя. Като използват дебитна карта, подрастващите ще се научат на самодисциплина, ще придобият умения да съставят свой бюджет и да си поставят финансови цели. Не е за пренебрегване и фактът, че стипендиите за успех на отличниците се получават по сметка в дебитните им карти.

Не липсват ползи и за родителите. Условията на банковите програми дават възможност на родителя винаги да е наясно с разходите на своето дете. Той може да проследява

наличностите по сметката, да получава известие чрез имейл или есемес за всяко плащане или теглене. Освен това родителят може да определя лимит на средствата. Остава само родителите да се вслушат в разумните желания на децата си и да им помогнат да се сдобият с дебитна карта.

6. Какви основни финансови познания трябва да притежават учениците според информацията от текста?

А) как да се управляват личните финанси
Б) как се кандидатства за стипендия в училище
В) как безопасно да се пазарува онлайн
Г) каква валута може да се ползва в чужбина

7. Кое е показател за добра финансова култура на младия човек според текста?

А) Младият човек следва и реализира финансов бюджет, съставен от родителя.
Б) Младежът купува онова, от което има нужда, а не това, което силно желае.
В) Юношата не успява да пести, въпреки че получава повече джобни пари за месеца.
Г) Младежът разпределя личните си финанси, но не следи своите разходи.

8. Кое твърдение от диаграмата се потвърждава в текста?

А) Когато разполага с пари в брой, детето по-добре планира разходите си.
Б) Когато плаща с пари в брой, детето по-бързо се учи да пресмята стойността на покупките.
В) По-полезно и разумно е детето да получава парите си в дебитна карта, отколкото в брой.
Г) Ако събира пари в касичка, детето е по-мотивирано да спестява.

9. С какво значение е употребена думата *лимит* в изречението?
Освен това родителят може да определя лимит на средствата.

А) ограничение
Б) приход
В) разход
Г) бюджет

10. В листа за отговори запишете коя от ползите според диаграмата дава възможност на детето не само да развива финансовите си умения, но и да разширява културния си хоризонт.

11. Препишете текста, като поправите допуснатите 8 (осем) грешки.

Красиви са геройте в десетте йовкови разкази от сборника Старопланински легенди. Мъжете, високи и снажни събуждат възхищение. Акцента пада върху женската красота – дар, но и прокоба, чудо, но и беда. Хубоста е онова което Йовков описва в детайли, за да подчертае нейното значение.

Прочетете стихотворението „Странник“ на Христо Ботев и изпълнете задачите от 12. до 19. включително.

ТЕКСТ 3

Бързай, странник, върви скоро
към бащина да стигнеш;
пред къщата играй хоро,
през хорото ти ще минеш.

„Добре дошел“, ще ти кажат
деца, баби и подевки[1];
а момите – те играят
подир дружкини засевки.

Няма нищо! Други взема
тази, що си нявга любил,
но и за теб моми има:
бога не си с камъни бил.

Ще излезе стара майка
да посрещне мила сина,
ще заплаче, ще завайка:
„Син дочаках от чужбина!“

Ще прегърне мъжка снага,
а ти нейни стари кости;
ще чуйш майчина си тъга,
ще чуйш нейни думи прости.

Ще чуйш, ала недей плака,
първо либе че сгодили,
друга вест те тебе чака –
за баща и братя мили!

Турци тейка ти убиха,
братята ти и двоица
полежаха, па изгниха,
отровени във тъмница.

Но то нищо! Ти да си жив,
баща скоро ще да бъдеш, –
бог е добър и милостив,
а ти трябва род да въдиш.

Нà, че плачеш! Ех, жена си!
За жени е плачът даден,
за жени, за сиромаси:
ти не си ни гол, ни гладен.

Речи тамо: „Бог да прости“,
на попове по патрихил[2],
на трапеза свикай гости,
пък бъди, какъвто си бил!

Вземи жена хубавица
или грозна със имот;
народи рояк дечица
и с сюрмашки ги храни пот.

Тъй глупецът, тъй залита
да прекара добър живот,
и никога не се пита
човек ли е той, или скот!

[1] Подевки – млади девойки с по-големи неомъжени още сестри.

[2] Патрихил – част от свещеническото облекло.

12. Стихотворението може да бъде определено като:

А) ода
Б) балада
В) елегия
Г) сатира

13. Какво в контекста на творбата разкриват за лирическия герой стиховете:

Вземи жена хубавица
или грозна със имот

А) Той е твърде глупав, за да различи красивото от грозното.
Б) Той цени не красивата външност, а материалното богатство.
В) Той сляпо следва устойчивия патриархален модел на живеене.
Г) Той е готов да мизерства, само и само да създаде семейство.

14. Коя от следните опозиционни двойки НЕ участва в изграждането на смисъла на текста?

А) плач – смях
Б) живот – смърт
В) човек – скот
Г) път – дом

15. Изразът „с сюрмашки ги храни пот“ е:

А) символ
Б) сравнение
В) метонимия
Г) епитет

16. Кое тълкуване съответства на смисъла на строфата?

Няма нищо! Други взема
тази, що си нявга любил,
но и за теб моми има:
бога не си с камъни бил.

А) Любовта на героя е угаснала поради дългата раздяла.
Б) В настоящето любовта е лишена от стойност.
В) Героят драматично изживява загубата на любимата.
Г) В настоящето любовта е водеща ценност.

17. В листа за отговори обяснете как в творбата е представен *животът в робство* и как го възприема *странникът*.

18. Запишете със свои думи какво е отношението на лирическия говорител към *странника*.

19. В листа за отговори запишете значението на словосъчетанието *род да вдиш* за смисъла на творбата.

20. Формулирайте и запишете в листа за отговори теза на тема *Да имаш или да бъдеш*.

21. Предайте в резюме съдържанието на Текст 1 „Кибертормоз“.

Ключ с верните отговори

Задача	Верен отговор	точки
1.	**В**	**2**
2.	**Б**	**2**
3.	**Г**	**2**
4.	**Г**	**2**
5.	Всеки трябва да докладва тормоза като нещо важно. Всеки трябва да докладва като нещо важно тормоза. Трябва всеки да докладва тормоза като нещо важно.	**4**
6.	**А**	**2**
7.	**Б**	**2**
8.	**В**	**2**
9.	**А**	**2**
10.	Когато борави с пари в брой в чужбина, детето се запознава с различни монети и банкноти и с изображенията върху тях.	**4**
11.	Красиви са героите в десетте Йовкови разказа от сборника „Старопланински легенди“. Мъжете, високи и снажни, събуждат възхищение. Акцентът пада върху женската красота – дар, но и прокоба, чудо, но и беда. Хубостта е онова, което Йовков описва в детайли, за да подчертае нейното значение.	**16**
12.	**Г**	**2**
13.	**В**	**2**
14.	**А**	**2**
15.	**В**	**2**
16.	**Б**	**2**
17.	Животът в робство е показан чрез картината на насилие – гибелта на бащата и братята. За *странника* обаче това е без значение, защото за него ценност е „добрият живот“, а не противопоставянето на робството.	**8**
18.	Неодобрително / насмешливо Лирическият говорител привидно приема ценностите на *странника*, но всъщност изобличава, осмива робската му психика, безропотното следване на патриархалните традиции.	**6**
19.	Метафората „род да въдиш“ принизява рода като ключова патриархална ценност; принизява неосмисленото възпроизвеждане на рода, уподобявайки го на животинско развъждане. Словосъчетанието разкрива негативното отношение на лирическия говорител към една от основополагащите патриархалния свят ценности – живота, неговото непрекъснато пораждане и обнова, когато той не е осмислен от висок човешки идеал.	**6**
20.	**Теза**	**14**
21.	**Резюме**	**16**

*** Към задачите от 17 до 19 включително са посочени само примерни отговори, като при оценяването се приемат адекватни спрямо условията на задачите отговори, без да се изисква дословно възпроизвеждане на дадените примерни отговори.**